

ANADOLU AĞIZLARINDA ÜZÜM ADLANDIRMALARI

Vedat KARTALCIK

ÖZET

Türkçe söz varlığı, renk, akrabalık, hayvan ve meyve adları gibi sözler bakımından oldukça zengindir. Bu da Türk halkının doğayla ne kadar iç içe olduğunun bir göstergesidir. Bu zenginlik Anadolu Ağızları söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Derleme Sözlüğü ve Anadolu Ağızları üzerine 2004 yılına kadar yayımlanan kitaplardan tespit edilen üzüm adlarının çeşitliliğini göstermek ve bu adlardaki fonetik değişimleri belirlemektir. Bu çalışmada ayrıca Anadolu ağızlarında tespit edilen üzüm adları, anlamlarına göre de tasnif edilmeye çalışılmıştır. İncelemenin sonunda bir de sözlük verilmiştir.

znadolu ğızları, lümüÜ'F'V66FİeÜ61F'L6F~[Gz'6L1'C)H)Ebürk r')6P6HE6İeÜ')6'1C

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

Anadolu coğrafyasında üzüm kültürü buranın en eski sakinlerinden biri olan Hititlerden beri bilinmektedir. Hititlerin ardından Anadolu'da bulunan Frigya, Pers ve Helenistik dönem boyunca bağcılık önemini korumuştur. Bu coğrafyada yetiştirilen tür, Eski Dünya veya Avrupa Üzümü olarak bilinen *Vitis vinifera* L.'dir. Bu türün kültüre edilmesinin ardından doğal şartlarda veya insan eliyle pek çok çeşidi oluşmuştur.¹ Ülkemizde de bu türün 1200'den fazla çeşidi bulunmaktadır.² Türkler de Anadolu'yu 1071'de bir daha buradan hiç ayrılmamak üzere yurt edinmişlerdi. Üzüm ve bağcılığı Uygurlardan beri bilen ve bin yıldan fazla bir süredir Anadolu'nun sahibi olan Türkleri bu coğrafyadaki ziraattan da ayrı düşünemeyiz.

Türkler Uygurlardan beri üzüm yetiştiriyorlar ve üzümü kurutarak bazı hastalıkların tedavisinde kullanıyorlardı.³ Uygurlar yetiştirdikleri üzümünden pekmez ve şarap (bor) da üretiyorlardı.⁴ Üzüm kurutma işlemini XI. yüzyıl kaynaklarında da takip edebiliyoruz.⁵ Anadolu Selçukluları da XIII. yüzyılda Anadolu arazisinde üzüm yetiştirmeye devam etmişlerdi.⁶ Bu kadar uzun bir süre üzüm kültürüne beşiklik eden Anadolu'da ve böylesine köklü bir üzüm kültürüne sahip Anadolu Türkünün dilinde üzümle ilgili pek çok sözün olması doğaldır.

Üzüm sözünü Eski Türkçeden (Uygur) itibaren yazılı metinlerden izleyebiliyoruz.⁷ Clauson *üzüm* sözünü *üz-* "koparmak, kesmek" fiil köküyle ilgili görmüştür.⁸ Üzüm sözü Türkçenin başka zaman ve sahalarında da

¹ Prof. Dr. Hasan Çelik vd., *Genel Bağcılık*, 1998, s. 5.

² Yılmaz Boz, *Milli Koleksiyon Bağı Projesi*, zzd'6LC)C1İİHÜ'C'zc1c□zC'111F6VcC'F16İH

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

farklı şekillerde görülmektedir. Tarihî kaynaklarda, Kıpçak Türkçesinin önemli dil yadigarlarından Codex Cumanicus'ta *yüzüm*,⁹ İbn-i Mühenna Lugati'nde *üzüm*,¹⁰ Divanü Lugati't-Türk'de *üzüm*,¹¹ günümüz Türk şivelerinden Kırgız Türkçesinde *cüzüm*,¹² Yeni Uygur Türkçesinde *üzüm*,¹³ Azerbaycan Türkçesinde *üzüm*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

İncelemelerin sonuna bir de sözlük eklendi. Bu sözlükte farklı eserlerde geçen, aynı üzüm adları geçtikleri yer ve sayfa numaraları gösterilmek suretiyle tek maddede toplandı. Madde başındaki üzüm adının varyantları [] köşeli parantez içinde verildi, bu adların geçtiği diğer madde başlarından buraya göndermeler yapıldı. Üzüm adının kullanıldığı yerlerin ilçe, kasaba ve köy belirtmeksizin yalnızca il adları verildi. Bazı adlar birden fazla üzümü veya üzümün yanı sıra başka bir meyveyi veya meyveyle ilgili bir kavramı karşıladığında, bunların o anlamları da verildi.

1. Ses Farklılıklarına Göre Üzüm Adlarının Sınıflandırılması

Ağızlarda geçen üzüm adlarında pek çok ses değişmesi olmuştur. Bu değişimleri aşağıda ses düşmesi, ses türemesi, yer değiştirme, benzeşme, söz eksiltme, ikizleşme ve diğer ses olayları alt başlıkları ile vermeye çalışacağız.

1.1. Ses Düşmesi

Seslerin birbirleriyle etkileşimi, sesin kendi yapısı, vb. gibi farklı nedenlerle ortaya çıkar; fakat ses düşmeleri genellikle vurgu ile ilgili görülür.¹⁵ Ağızlarda bazı üzüm adlarında ön, iç ve son seslerde düşme olmuştur.

1.1.1. Ön Ses Düşmesi:

y- > Ø-

horoz+yüreği DS VII, s. 2412 > horiz+üre DS VII, s. 2411.

yedi+veren TS II, s. 2424 > edi+viran DS V, s. 1666; AİAS, s. 95.

1.1.2. İç Ses Düşmesi:

-a- > -Ø-

alaca DS I, s. 175 > alca DS I, s. 208.

-i- > -Ø-

isbitiren > isbitren DS VII, s. 2554.

-g- > -Ø-

çiğ TS I, s. 484 > çili (II) DS III, s. 1217.

-l- > -Ø-

tergömlek (I)-2 DS X, s.3891 > tergömek DS X, s. 3891.

-n- > -Ø-

nariç (II) > nariç DS IX, s. 3239.

¹⁵ Prof. Dr. Günay Karaağaç, "Sözlük Yapısı", *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ yay., Ankara 2002, s. 36.

-r- > -Ø-

beylerce DS II, s. 648 > beleçe DS II, s. 608.
neferne DS IX, s. 3243 > nefene DS IX, s. 3243.
serpen+kıran > sepene+kıran DS X, s. 3590.

-y- > -Ø-

beylerce DS II, s. 648 > beleçe DS II, s. 608

1.1.3. Son Ses Düşmesi:**-ò > -Ø**

taò (I) DS X, s. 3800 > te (II) DS X, s. 3854.

-k > -Ø

ak+dilimit > a+dilimit DS I, s. 67.
çıbıg işi AAT, s. 191 > çıbı işi DS III, s. 1157

1. 2. Ses Türemesi

Seslerin birbiriyle etkileşimi sesin kendi yapısı, vb. gibi değişik nedenlerle ortaya çıkar; fakat ses türemeleri, genellikle, seslerin söyleyiş kolaylığı ile ilgili görülür.¹⁶ Ağızlardaki üzüm adlarından yalnızca birinde başta ses türemesi vardır.

Ø- > ı-

razakı TS II, s. 1848 > ak+ırazgı DS I, s. 152.

1.3. Yer Değiştirme

Bir gramer birliği içindeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi olarak özetlenebilir.¹⁷ Ağızlarda tespit ettiğimiz şu örenkelrde yakın sesler arasında yer değiştirme olmuştur.

-hr- > -rh-

mahrabaşı DS IX, s. 3106 > marhabaşı DS IX, s. 3129.

-ml- > -lm-

dimlit DS IV, s. 1498 > dilmit-1. DS IV, s. 1500.

-mr- > -rm

dimrit DS IV, s. 1500 > dirmit (I) DS IV, s. 1519; OAAD, s. 232.

1.4. Benzeşme

¹⁶ Prof. Dr. Günay Karaağaç, "Sözlük Yapısı", *Dil, Tarih ve İnsan*, Akçağ yay., Ankara 2002, s. 37.

¹⁷ Prof. Dr. Günay Karaağaç, agm., s. 37; Ayrıca daha geniş bilgi için şu eserlere bak.: Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, "Anadolu Ağızlarında Metathese Gelişmesi", TDAY-B 1955, Ankara 1988, s. 1-7; Prof. Dr. Hasan Eren, "Türk Dillerinde Metathesé", TDAY-B 1978-1979, Ankara 1981, s. 161-180.

Bir gramer birliğinde yer alan seslerin çıkış noktası ve söyleyiş niteliği bakımından birbirine yaklaşmasıdır.¹⁸ Ağızlardaki üzüm adlarında benzeşme örnekleri şunlardır:

1.6.1. Ünlü Değişmeleri

Anadolu ağızlarında üzüm adlarında şu değişmeler tespit edilmiştir:¹⁹

-a- > -e-

taò (I) DS X, s. 3800 > teh (I) DS X, s. 3859; teó UA, s. 136.

ağ banki²⁰ > venki DS XI, s. 4095.

tahannebi DS X, s. 3800 > tehennavı Ur., DS X, s. 3860.

-a > -e

kora (I) DS VIII, s. 2922 > úore EYAD, s. 235.

ala+süt²¹ > ağlesüt DS I, s. 102.

-a- > -i-

alaca DS I, s. 175 > alıca DS I, s. 215.

razakı TS II, s. 1848 > rızaòı AAT, s. 251

-a- > -u-

karal DS VIII, s. 2649 > karul DS VIII, s. 2672.

-e- > -a-

ak+meri DS I, s. 159 > ağ+marı DS I, s. 105.

azezi DS I, s. 437; MÍA, s. 388 > azazi DS I, s. 436.

keşbir > úaşper+üzümü EYAD, s. 235.

-e- > -d-

beylerce DS II, s. 648 > bdylerce UÍA, s. 371.

-e- > -i-

gemere DS VI, s. 1986 > gemire DS VI, s. 1987.

neferne DS IX, s. 3243 > niferne DS IX, s. 3251

-e > -i

gemre (II) > gemri DS VI, s. 1987.

melike > meliki (I) DS IX, s. 3157.

-e- > -ü-

neferne DS IX, s. 3243 > nüfürne DS XII, s. 4607.

-i- > -e-

keşbir > úaşper+üzümü EYAD, s. 235.

¹⁹ Ağızlarda ünlü değişmeleri hakkında geniş bilgi için bak. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri", TDAY-B 1964, TDK yay. Ankara 1965, s. 1-33.

²⁰ Sadettin Gürsöz, *Gap Alanına Giren Güney Doğu Anadolu Bağcılığı ve Özellikle Şanlıurfa İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Nitelikleri ile Verim ve Kalite Unsurlarının Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma*, ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Adana 1993, s. 115.

²¹ Zeki Kara, *Tokat Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Ankara 1990, s. 64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

-i- > -i-

narince (I) > narınç (II) DS IX, s. 3239.

-i > -i

ak+meri DS I, s. 159. > ağ+marı DS I, s. 105.

-i- > -o-

isbitiren > isboturan DS VII, s. 2554.

-i- > -u-

isbitiren > isboturan DS VII, s. 2554.

-i- > -ü-

civek (I) DS III, s. 988; AİAS, s. 55 > cüvek-2 DS III, s. 1029.

tilki+kuyruğu DS XII, s. 4762 > tülkügyuruğu DS XII, s. 4777.

-â- > -ü-

gülgâlâ UA, s. 112 > gülgülü DS VI, s. 2219.

-o- > -i-

horoz+yüreği DS VII, s. 2412 > horiz+üre DS VII, s. 2411.

-o- > -u-

horoz+yüreği DS VII, s. 2412 > horuz+yüreği DS VII, s. 2415.

horoz+karası. DS VII, s. 2412 > horuz+karası DS VII, s. 2415; òoruz úarası GDİAT, s. 291.

-ö- > -o-

göğçek (II) DS VI, s. 2127 > goğcek DS VI, s. 2095.

kömürtlek(II) DS VIII, s. 2914 > komürtlek DS VIII, s. 2957.

hönüsü üzüm GDİAT, s. 289 > > òommusu üzüm GDİAT, s. 290.

-u- > -i-

çubuú işi > çıbığ işi AAT, s. 191.

hatun+parmağı DS VII, s. 2307 > hatın+barnağı DS VII, s. 2306.

mardavul > mardavıl 2 DS IX, s. 3128.

-ü- > -u-

hönüsü üzüm GDİAT, s. 289 > > òommusu üzüm GDİAT, s. 290.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

1.6.2. Ünsüz Değişmeleri

Anadolu Ağızlarındaki üzüm adlarında ünsüzlerde şu değişmeler tespit edilmiştir:²²

-b- > -p-

isbitren > ispitiren-2 DS VII, s. 2559.

keşbir > úaşper+üzümü EYAD, s. 235.

b- > p-

ET'de barmak olan söz, yazı dilimizde söz başında b- > p- değişmesiyle parmak olurken, bu söz ağızlarda eski şeklini korumuştur.

úadın barmağı GDİAT, s. 302 > kadın+parmağı DS VIII, s. 2590; AİAS, s. 155.

hatın+barnağı DS VII, s. 2306 > hatun+parmağı DS VII, s. 2307.

b- > v-

ağ banki²³ > venki DS XI, s. 4095.

-b- > -v-

tahannebi DS X, s. 3800 > tehennavı Ur., DS X, s. 3860.

c- > ç-

cevşen > çevşen DS III, s. 1155.

civek (I) DS III, s. 988; AİAS, s. 55 > çivek DS III, s. 1248.

cumbur (I) DS III, s. 1015 > çumbul (II) DS III, s. 1304.

-c- > -ç-

alaca (KYA, s. 461) > alaça(II) DS I, s. 179.

belerce, berelce DS II, s. 613 > belerçe üzümü DS II, s. 614.

belerce, berelce DS II, s. 613 > beleçe DS II, s. 608

narince (I) > narinç (II)~nariç DS IX, s. 3239.

-ç- > -c-

göğçek (II) DS VI, s. 2127 > goğcek DS VI, s. 2095.

-ç- > -ş-

çemiç (I) > çemiş (I)- 2 DS III, s. 1129.

k- > g-

acı kara DS I, s. 48 > acı gara DS I, s. 45.

kabarcıò UA, s. 119 > gabarcık DS VI, s. 1884

karuk (VI) DS VIII, s. 2672 > garuk (II) DS VI, s. 1931.

katı+gara DS VIII, s. 2682 > gatı+gara DS VI, s. 1935.

²² Ünsüz değişmeleri hakkında daha geniş bilgi için bak. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu "Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri" TDAY-B 1963, TDK, Ankara 1964, s. 1-32.

²³ Sadettin Gürsöz, age. s. 115.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

keçimemesi (I) DS XII, s. 4542 > geçimemesi DS VI, s. 1962.

koruk TS II s. 1366 > goruò (I) DS VI, s. 2106.

tilki+kuyruğu DS X, s. 3932; AİAS, s. 248 >

tülkü+guyruğu DS XII, s. 4777.

-k- > -g-

erkenet > ergenet DS V, s. 1768.

kirkit (III)~ kirkit (II) > kirgit (I) DS VIII, s. 2877.

-k > -g > -ğ

ak+dirmit > ağ+dirmit DS I, s. 88.

ak+meri > ağ+marı DS I, s. 105.

ak+üzüm > ağ+üzüm DS I, s. 116.

-k- > -ò-

razakı TS II, s. 1848 > rızaòı AAT, s. 251.

-k > -h

ak üzüm DS I, s. 164 > ah üzüm DS I, s. 135.

gabarcık DS VI, s. 1884 > kabarcıò UA, s. 119.

koruk TS II s. 1366 > goruò (I) DS VI, s. 2106.

-l- > -r-

mazılım > mazırım DS IX, s. 3145.

-m- > -r-

dimnid DS IV, s. 1500 > dirnit DS IV, s. 1519.

-n- > -g-

neferne DS IX, s. 3243 > nefirge DS IX, s. 3244.

-n- > -l-

dimnid DS IV, s. 1500 > dimlit DS IV, s. 1498.

-n- > -m-

kişniş ErA, s. 123 > kişmiş DİAT, s. 263; STİAT, s. 249.

hönüsü üzüm GDİAT, s. 289 > > òommusu üzüm
GDİAT, s. 290.

-n- > -r-

dimnid > dimrit DS IV, s. 1500.

-r- > -l-

ak+dimrit > ak+dimlit DS I, s. 148.

burdur dimnidi > buldur dimnidi IMA, s. 188.

şireder > şileder DS X, s. 3784.

-r > -l

cumbur (I) DS III, s. 1015 > çumbul (II) DS III, s. 1304.

perpir-2. DS IX, s. 3432 > perpil-2 DS IX, s. 3431.

-r- > -v-

gemere > gemeve DS VI, s. 1986.

goruò (I) DS VI, s. 2106 > govuk (I) DS VI, s. 2110.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

-ş- > -y-

kişniş ErA, s. 123 > kiyniş DS XII, s. 4562.

-d > -t

arnad DS I, s. 329 > annat (I) DS I, s. 278.

t- > d-

tilki+kuyruğu DS XII, s. 4762 > > dilki+guyruğu DS IV, s. 1495.

-t > -d

dimnit TS I, s.592 > dimnid DS IV, s. 1500.

-t > -k

dimnit TS I, s. 592 > sultan+dimlik DS X, s. 3691.

-v- > -f-

civek (I) DS III, s. 988; AİAS, s. 55 > çifek (I) DS III, s. 1205.

2. Anlam Farklılıklarına Göre Üzüm Adlarının Sınıflandırılması

Türkçenin doğaya dayalı kavramlaştırma yolundaki güçlü eğilimini²⁴ Anadolu Ağızlarındaki üzüm adlarında da görmek mümkündür. Üzüm adlandırmaları, bir yer veya kişi adıyla; benzetme ilişkilerine ve üzümün özelliklerine göre yapılmaktadır.

2.1. Yer Adlarından Kaynaklanan Adlandırmalar

Ağızlarda bazı üzüm adları il, ilçe ve köy isimleriyle adlandırılmışlardır. Bu adlar ya tarihi isimlerdir ya da günümüzde de kullanılmaya devam etmektedir.

adese DS I, s. 65. “odesa Ukrayna”

ağın EYAD, s. 231. “Elazığ”

ala ayaş DS I, s. 171; AİAS., s. 7. “Ankara’nın ilçesi”

amasiya [amasya] DS I, s. 237.

ankara üzümü DS I, s. 249.

antep karası DS I, s. 280.

ayaş DS I, s. 408; AİAS, s. 20. “Ankara”

besni EYAD, s. 231. “Adıyaman”

besni üzümü Ml., DS II, s. 640.

birgi: DS II, s. 701. (Ödemiş, İzmir)

buldur dimnidi IMA, s. 188. “Burdur”

²⁴ Prof. Dr. Doğan Aksan, *Anlam Bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin yay., Ankara 1999, s. 109.

yanak, kuyruk, yürek, meme gibi organlar; üzüm tanelerinin salkımdaki duruşuna göre bir ana-kız; üzüm sapının taneden kopmasına göre pehlivan; üzüm tanesinin kabuk kalınlığına göre gömlek ve üzümün başka meyvelere benzemesi bakımından o meyvenin adıyla anılması biçimlerinde karşımıza çıkar. Bu adların pek çoğu birleşik sözdür. Birleşik söz ilişkisinin sözlük malzemesi olmasını hocamız Günay Karaağaç şöyle açıklar: “*Bilindiği gibi sözlerin mecaz anlamları değişkendir ve bu değişkenlik sözün söz dizimine katıldığı anda başlar. Bu ilişkinin kaybolması, birleşik sözü oluşturur ve sık sık bu birleşiklik yazıya da geçirilir. Bilindiği gibi söz-varlık ilişkisi nedensiz bir ilişkidir; yani sözlüklerde yer alan sözler ile ifade ettikleri anlamlar arasında bilinen, nedenli bir ilişki yoktur. Oysa dillerin söz dizimi yapıları, yani insanların sözleri bir araya getirmeleri nedenli bir ilişkilendirmedir. İşte bilerek, belli bir amaçla bir araya getirilmiş iki veya daha çok sözden oluşan bir yapı, kullanım süresi içinde bu yapısını yitirir ve bir bütün olarak algılanmaya başlarsa, bir sözlük birimi halini alır, yani tek bir söz olur.*”²⁶ Anadolu Ağızlarında, benzetmeye ve üzüm özelliklerine göre adlandırmalar da böyle birleşik sözlere aittir, yani önce nedenli bir ilişki sonucu olarak oluşmuşlar, sonra sözlük birimi olmuşlardır.

2.3.1. İnsanın Bir Özelliğinin Benzetilmesi:

İnsanın organları ve vücut bölümlerinin yanı sıra, giyeceklerinin ve bazı özelliklerinin ağızlardaki üzüm adlarını karşıladıkları görülür.

- ak kadın barmağı DS I, s. 155.
- alagöz (II) DS I, s. 187.
- alagöz (II) DS XII, s. 4413.
- alim üzümü DS I, s. 222.
- al pehlivan DS I, s. 229.
- alyanak (I) DS I, s. 235.
- analı kızlı DS I, s. 251.
- aydın göz DS I, s. 412.
- benli üzümü DS II, s. 629.
- benli belerce [beñli beylerce] DS II, s. 629.
- bürgülü DS II, s. 827.
- erkek üzüm DS V, s. 1774; AİAS, s. 101.

²⁶ Prof. Dr. Günay Karaağaç, agm., s. 41.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- gadın barmak DS VI, s. 1890.
gelinbarmağı [genlin bannağı, gelinparmağı-1-3] DS VI, s. 1979.
gelinparmağı [gelinbarmağı-2, 5] AİAS, s. 115; DS VI, s. 1981.
hacıbalbal DS VII, s. 2248.
hatınbarnağı DS VII, s. 2306.
hatunparmağı [hatunmemesi] DS VII, s. 2307.
kadınparmağı [kadınparmak] DS VIII, s. 2590; AİAS, s. 155.
karakız (II) DS VIII, s. 2647.
kızılacak DS VIII, s. 2863.
kızıyana DS VIII, s. 2869.
miyasıl (I) DS IX, s. 3206.
narince (I) DS IX, s. 3240.
nefer (I)-2 DS IX, s. 3243.
peplivanüzümü DS IX, s. 3427; AİAS, s. 207.
peygamberüzümü DS IX, s. 3438.
sıknaz DS X, s. 3607.
sultandimlik DS X, s. 3691.
tahannebi DS X, s. 3800.
tahir nebi KBAYA, s. 204.
telgöynek [telgören] 2 DS X, s. 3870.
tergömek DS X, s. 3891.
tergömlek (I) [tergönek, tergöynek] 2 DS X, s. 3891.
ternebi EYAD, s. 238.
tiryaki DS X, s. 3940.

2.3.2. Hayvanların, Bitkilerin ve Başka Varlıkların Özelliklerinin Benzetilmesi:

Doğadaki bitkiler, hayvanlar ve başka varlıklar arasında benzerlik ilişkilerinden dolayı yeni adlandırmalar yapılmaktadır. Anadolu Ağızlarındaki üzümler, bir hayvanın organına; bir çiçeğin kokusuna; bir bulutun rengine, bir başka meyveye, bir tesbih tanesine benzetilerek adlandırılmışlardır.

- akbulut DS I, s. 157.
akbülbül DS I, s. 143.
aklahna üzümü DS I, s. 157.
aksirke DS I, s.161.
alatavşan üzümü DS I, s. 201.
altınbaş (II) DS I, s. 231.
at memegi [at memesi] DS I, s. 372.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- balbal (I) DS II, s. 500.
 bal üzümü DS II, s. 512; GDİAT, s. 264.
 beyazdikencik üzümü DS II, s. 647.
 cicik üzümü DS III, s. 959.
 bulutu [buluti üzüm, bulut üzümü DS II, s. 791.
 danagöz (I) [danagözü] DS IV, s. 1356.
 danamemesi (I) DS IV, s. 1356.
 devedabanı (I) DS IV, s. 1440; AİAS, s. 82.
 devegözü (I) DS IV, s. 1441.
 dilkiboğan DS IV, s. 1495.
 dilkiguyruğu DS IV, s. 1495.
 eşek memesi DS V, s. 1789.
 fesliğan üzümü [fesliken-2, fesliken üzümü] DS V, s. 1848.
 fesliğan üzümü AİAS, s. 106.
 geçimemesi DS VI, s. 1962.
 gül üzüm DS VI, s. 2221; AİAS, s. 131.
 güzgülü Isp., DS VI, s. 2243.
 horizüre DS VII, s. 2411.
 horozbudağı DS VII, s. 2412.
 horozyüreği [horozkarası, horuzkarası, horuzyüreği] DS VII, s. 2412.
 öoruz-1 GDİAT, s. 291.
 öoruz úarası GDİAT, s. 291.
 inek memesi [inek emceği] DS VII, s. 2541.
 karaburcu [karabüzgül, karaca (IX)] DS VIII, s. 2639; AİAS, s. 157.
 karasuluk (II) DS VIII, s. 2653.
 karatikenli Çkl. DS VIII, s. 2553.
 kargayürek [kargayüreği] DS VIII, s. 2659.
 kavakyaprağı DS VIII, s. 2686.
 úayisi üzüm: GDİAT, s. 302.
 keçimemesi (I) DS VIII, s. 2716; DS XII, s. 4542.
 kömüşciciği DS VIII, s. 2958.
 kumpir üzümü DS VIII, s. 3000.
 kurbağa gözü DS VIII, s. 3005; AİAS, s. 180.
 kuş böyreği DS VIII, s. 3014.
 kuşgözü (III) DS VIII, s. 3015.
 kuzuböbreği DS VIII, s. 3022.
 mercanüzümü DS IX, s. 3166.
 miski 1 DS IX, s. 3203.
 miskiüzümü DS IX, s. 3203.
 oğlakkarası DS IX, s. 3267.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

öküzgözü (II) DS IX, s. 3328.
şakşakı (II) DS XII, s. 4718.
tilkikuyruğu DS X, s. 3932; DS XII, s. 4762; AİAS, s. 248.
tokmaküzüm DS X, s. 3949.
top üzüm DS X, s. 3966.
topbaş üzüm DS X, s. 3963.
ülker üzümü DS XII, s. 4793.
Zeytinüzümü DS XI, s. 4363.

2.4. Üzümün Kendi Özelliklerine Göre Adlandırmalar

Anadolu ağızlarında üzümler kendi özelliklerinden kaynaklanan isimlerle adlandırılmışlardır. Bu adlandırmada üzümün bir parçasının veya bir özelliğinin tamamına ad olması söz konusudur. Burada özellikle üzümün rengi belirleyici unsur olmuştur. Bundan başka üzümler, tadı, kokusu, olgunluğu; üzümlerin ekonomik değeri, çok beğenilmesi; üzümün toplanmasında oluşan durumlar, toplandıktan sonra işlenmesi vs. gibi özelliklerine göre farklı farklı adlandırılmışlardır.

acı kara (I) [acı gara] DS I, s. 48.
acı koruk: DS I, s. 49.
adilimit DS I, s. 67.
ağbikeri DS I, s. 86.
ağdalık DS I, s. 87.
ağdirmit DS I, s. 88.
ağmarı DS I, s. 105.
ağşak (I) DS I, s. 113.
ağüzüm DS I, s. 116.
ah üzüm DS I, s. 135.
akbörül DS I, s. 142.
akbülgül AİAS., s. 6.
akdimlit [akdirmit] DS I, s. 148.
akgevrek DS I, s. 149; DS XII, s. 4411
akgut DS I, s. 150; AİAS., s. 6.
akıraz [akırazgı] DS I, s. 152.
akmeri DS I, s. 159.
ak üzüm DS I, s. 164.
alaca (I) [ala (II)-2, alca-1, alıca-3] DS I, s. 175.
alaca KYA, s. 461.
alaca üzüm DS I, s. 178.
alaça (II) DS I, s. 179.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

-
- aladiriz DS I, s. 182.
alakoruk DS I, s. 191.
alatura DS I, s. 202.
aldimnit DS I, s. 210.
algemre DS I, s. 212.
altınbaş (II) DS I, s. 231.
arşın üzüm DS I, s. 333.
asma üzümü DS I, s. 346.
aşığara DS XII, s. 4426.
aşı karaköy [aşı kara] DS I, s. 354.
aşkar (IV) DS I, s. 358.
aşıu beyazı DS I, s. 363.
avara DS I, s. 376.
bandırma (I) [bandırma üzümü] DS II, s. 518.
bélbağlıyan DS II, s. 606.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- karcık üzümü [karcı üzümü] DS VIII, s. 2655.
kişniş ErA, s. 123.
kişniş üzüm GDİAT, s. 294.
kiyniş DS XII, s. 4562.
kora (I) DS VIII, s. 2922.
köle doyuran DS VIII, s. 2953.
kunt (IV) DS VIII, s. 3003.
úurutma EYAD, s. 236.
küllükara DS VIII, s. 3031.
linliňgara DS IX, s. 3080.
neferne [nefene, nefer (I)-1, nefirge, nifirge, nifirme,
nifirne] DS IX, s. 3243.
nüfürne Dz., DS XII, s. 4607.
sapı sarı [saremin] DS X, s. 3541.
sarı buzğulu DS X, s. 3544.
sepenekıran DS X, s. 3583.
sergen (IV) DS X, s. 3588.
sergenlik üzüm DS X, s. 3588.
sergi üzümü DS X, s. 3589.
serpenkıran DS X, s. 3590.
sıksarı DS X, s. 3607.
şaravarmaz DS X, s. 3748.
şatıgara DS XII, s. 4507.
şirelik (II) DS X, s. 3784.
taò (I) DS X, s. 3800.
taraş üzümü DS X, s. 3833.
te (II) DS X, s. 3854.
teh (I) DS X, s. 3859.
teó UA, s. 136.
tekçekirdek DS X, s. 3862.
Yumrukara DS XI, s. 4316.

2.5. Söz Eksiltme

Anlatımda kolaylık sağlamak üzere bir kelimenin bir kelime grubunun veya bir cümlenin bazı öğelerinin atılıp kullanılması olayı.²⁷ Söz eksiltme üzüm adlarında da çokça görülmektedir:

alaca üzüm DS I, s. 178 ~ alaca (I) DS I, s. 175;
KYA, s. 461.

annat üzümü DS I, s. 278 ~ annat (I) DS I, s. 278.

²⁷ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara 1992, s. 85.

- balma üzüm ~ balma (II) DS II, s. 510; UA, s. 95.
 bandırma üzümü ~ bandırma (I)-2 DS II, s. 518.
 belerçe üzümü DS II, s. 614 ~ belerçe, berelce DS II, s. 613; beleçe DS II, s. 608; beylerce DS II, s. 648; bdylerce UİA, s. 371.
 besni üzümü DS II, s. 640 ~ besni EYAD, s. 231.
 buluti üzüm; bulut üzümü ~ bulutu. DS II, s. 791.
 civek üzüm AİAD, s. 227~ civek (I) AİAS, s. 55; DS III, s. 988; cüvek DS III, s. 1029; çivek DS III, s. 1248.
 değirmenci üzümü ~ değirmenci DS IV, s. 1401.
 dıranı üzümü KYA, s. 471 ~ dıranı (II) DS IV, s. 1467.
 eldaş üzümü DS V, s. 1707 ~ eldaş DS V, s. 1707.
 fesliğin üzümü AİAS, s. 106; fesliken üzümü DS V, s. 1848; AİAS, s. 106; fesliğan üzümü-1. DS V, s. 1848; fesliken-2: DS V, s. 1848.
 òoruz úarası GDİAT, s. 291 ~ òoruz-1 GDİAT, s. 291.
 úaşper+üzümü ~ keşbir EYAD, s. 235.
 kişniş üzüm GDİAT, s. 294 ~ kişniş ErA, s. 123.
 miskiüzümü DS IX, s. 3203 ~ miski-1 DS IX, s. 3203.
 patlak (koreş)²⁸ ~ patlak (VI) DS IX, s. 3411.
 urumu üzümü GDİAT, s. 310 ~ urumu DS XI, s. 4042.

2.6. Diğ er Adlandırmalar

Ağzılarda bulunan bazı üzüm adları yukarıda yaptığımız sınıflamalardan hiç birine de dâhil edilemedi.

- ağınar KBAYA, s. 183
 atmalı (I) DS I, s. 372.
 avukçu DS I, s. 395.
 belem (I) DS II, s. 610.
 belen (VI) DS II, s. 612.
 beyolu DS II, s. 648.
 bıkaz DS II, s. 665.
 borda (II) DS II, s. 740.
 bortum üzümü DS II, s. 741.
 bozdurma DS II, s. 750.
 calaz AİAS, s. 59.
 cambıt DS III, s. 853.
 cevzeni EYAD, s. 232.
 çakırcımmıt DS III, s. 1044.

²⁸ <http://www.besnim.8m.com/uzumcesitleri.htm>

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

-
- çam üzümü DS III, s. 1066.
çebişleme DS III, s. 1101.
çemiç (I) [cemiç, çemin, çemiş (I)-1, 2, çemit] DS III, s. 1129.
çıdık DS III, s. 1158.
çılıpık (V) DS III, s. 1175.
çilgi (II) DS III, s. 1217.
çubul DS III, s. 1300.
depit (I) DS IV, s. 1429.
dibikara DS IV, s. 1479.
dokürgen DS IV, s. 1541.
dübe DS IV, s. 1615.
düzgülü (I) DS IV, s. 1646.
emirali DS V, s. 1736.
eysebak DS V, s. 1827.
fenerit üzümü DS V, s. 1843.
gehte DS VI, s. 1971.
gelegemri DS VI, s. 1974.
gineş DS VI, s. 2079.
girek (II) DS VI, s. 2081.
gökbirik DS VI, s. 2135.
gövem (V) DS VI, s. 2168.
göyemin DS VI, s. 2171.
gut DS VI, s. 2203.
gülüküzüm DS VI, s. 2220.
günsü (I) DS VI, s. 2236.
harca DS VII, s. 2287.
òasani EYAD, s. 234.
hathul DS VII, s. 2305.
hırtanış DS VII, s. 2372.
irazda UÍA, s. 381.
isirge DS VII, s. 2555.
kabaeldaş DS VIII, s. 2577.
kabatepek DS VIII, s. 2582.
keles (III) DS VIII, s. 2730.
kirlice: AÍAS, s. 173
koğtür KYA, s. 486.
köhnü EYAD, s. 235.
köyağı DS VIII, s. 2983.
kuntura DS VIII, s. 3003.
lapra DS IX, s. 3066.
lokurdak Dz., 3084.
maçcez DS IX, s. 3100.
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

madik (II) DS IX, s. 3102.
 marsımana DS IX, s. 3130.
 medeş DS IX, s. 3149
 mikeri DS IX, s. 3198.
 nedrebol DS IX, s. 3243.
 orun (IV) DS IX, s. 3290.
 övezi DS IX, s. 3363.
 pamit DS IX, s. 3388.
 perpır DS IX, s. 3431.
 portlak (III) DS IX, s. 3470.
 sahabı DS XII, s. 4662.
 salman DS XII, s. 4667.
 seyrekşiççe DS X, s. 3598.
 sıdalak (II) 1 DS X, s. 3601.
 sungur (II) DS X, s. 3696; AİAS, s. 229.
 şataf (III) 1 DS X, s. 3752.
 şıka (I) DS X, s. 3766.
 şilfuni DS X, s. 3777.
 şota üzümü DS X, s. 3792.
 tarma DS XII, s. 4740.
 tilfara DS X, s. 3931.
 tütünbulkarı DS X, s. 4016.
 ümbürek DS XI, s. 4065.
 yaldaş DS XI, s. 4143.
 zehni EYAD, s. 239.
 zevik DS XI, s. 4363.
 zirge DS XI, s. 4389; AİAS, s. 280.

Sonuç

Taranan eserlerde toplam 481 üzüm adı tespit edilmiştir. Bu adlardan 123 tanesinde fonetik değişmeler olmuş, bunun toplam sayıya oranı % 25,57'dir. Tespit edilen üzüm adlarından 33 tanesi yer ve kişi isimleri ile adlandırılmıştır. Bunların toplam sayıya oranı % 6,86'dır. Benzerlik ilişkisi ile adlandırılan üzümlerin sayısı 105, bunların oranı %21,82'dir. Kendi özelliklerine göre adlandırılan üzümlerin sayısı 112 tane, bunların oranı ise % 23,28'dir. Sınıflamaya sokulamayan üzüm adlarının sayısı 86, oranı da %17,87'dir. Bütün üzüm adlarının 42 tanesi bir üzümün yanı sıra başka bir meyveye de ad olmuştur. Bunların oranı % 8,73'tür. 481 üzüm adından 12 tanesi farklı yörelerde birden fazla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

üzüm çeşidine ad olmuştur. Bunların oranı da %2,49'dur.

KISALTMALAR

1. Taranan Eserlerin Kısaltmaları

AAT : Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Anadolu Ağzlarından Toplamalar*, TDK, Ankara 1994.

AB : Doç. Dr. Ahmet Buran, "Derleme Sözlüğüne Katkılar", *Türk Dili Dergisi*, S. 535 Temmuz 1996, s. 39.

ADÜM-I : Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme*, TDK, Ankara 1994.

AİAS: A. Esat Bozyiğit, *Ankara İli Ağzı Sözlüğü*, KB., Ankara 1998.

DA : Yard. Doç. Dr. Münir Erten, *Diyarbakır Ağzı İnceleme Metinler Sözlük*, TDK, Ankara 1994.

DİAT: Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*, TDK, Ankara 1995.

DS : *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* I-XII Cilt, 2. Baskı, TDK, Ankara 1993.

EYAD : Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Yard. Doç. Dr. Ahmet Buran, *Elazığ Yöresi Ağzlarından Derlemeler 1*, TDK, Ankara 1994.

GDİAT : Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Güney Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*, TDK, Ankara 1995.

IMA : Yard. Doç. Dr. Osman Yıldız, *Isparta Merkez Ağzı İnceleme-Metinler-Sözlük*, Isparta 2002.

KBAYA : Ahmet Buran, Keban, *Baskil ve Ağın Yöresi Ağzları*, TDK, Ankara 1997.

KYA : Yard. Doç. Dr. Ahmet Günşen, *Kırşehir ve Yöresi Ağzları İnceleme-Metinler-Sözlük*, TDK, Ankara 2000.

MİA : Yard. Doç. Dr. Cemil Gülseren, *Malatya İli Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler)*, TDK, Ankara 2000.

OAAD : Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Orta Anadolu Ağzlarından Derlemeler*, TDK, Ankara 1995.

STİAT : Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, *Sivas ve Tokat İlleri Ağzlarından Toplamalar*, TDK, Ankara 1994.

TYAD : Prof. Dr. Tuncer Gülensoy-Yard. Doç. Dr. Ahmet Buran, *Tunceli Yöresi Ağzlarından Derlemeler*, İstanbul 1992.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

Kc.	: Kocaeli
Kn.	: Konya
Kü.	: Kütahya
Ml.	: Malatya
Mn.	: Manisa
Mr.	: Maraş
Mğ.	: Muğla
Mş.	: Muş
Nş.	: Nevşehir
Nğ.	: Niğde
Or.	: Ordu
Rz.	: Rize
Sk.	: Sakarya
Sm.	: Samsun
Sn.	: Sinop
Sv.	: Sivas
Tk.	: Tekirdağ
To.	: Tokat
Tr.	: Trabzon
Tn.	: Tunceli
Ur.	: Urfa
Uş.	: Uşak
Vn.	: Van
Yz.	: Yozgat
Zn.	: Zonguldak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

3. Diğer Kısaltmalar

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bak.	: Bakanız
ev.	: Çeviren
Fak.	: Fakültesi
KB	: Kültür Bakanlığı
krş.	: Karşılığı
s.	: Sayfa
TDAY-B	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- GRÖNBECH, K., (Çev. Kemal Aytaç), Kuman Lehçesi Sözlüğü, KB yay., Ankara-1992.
- GUIRAUD, Pierre, (Çev. Berke Vardar), Anlambilim, Multilingual yay., İstanbul 1999.
- GÜRSÖZ , Sadettin, Gap Alanına Giren Güney Doğu Anadolu Bağcılığı ve Özellikle Şanlıurfa İlinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Nitelikleri ile Verim ve Kalite Unsurlarının Belirlenmesi Üzerinde Bir Araştırma, ÇÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Adana 1993.
- <http://www.angelfire.com/ks3/kemerhisar/uzum.html>
- <http://www.besnim.8m.com/uzumcesitleri.htm>
- Kafesoğlu, Prof. Dr. İbrahim, Türk Milli Kültürü, 19. Baskı Ötüken yay., İstanbul 1999.
- KARA, Zeki, Tokat Yöresinde Yetiştirilen Üzüm Çeşitlerinin Ampelografik Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Araştırmalar, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Ankara 1990.
- KARAAĞAÇ, Prof. Dr. Günay, "Sözlük Yapısı", Dil, Tarih ve İnsan, Akçağ yay., Ankara 2002.
- KAŞGARLI Mahmud (Çev. Besim Atalay), Divanü Lugati't-Türk Tercümesi, TDK yay., 4. Baskı, Ankara 1999.
- KORKMAZ, Prof. Dr. Zeynep, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara 1992.
- NECİP, Emir Necipoviç (Çev. Yard. Doç. Dr. İklil Kurban), Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü, TDK yay., Ankara 1995.
- ÖGEL, Prof. Dr. Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş (Türklerde Ziraat Kültürü), 2. C., KB yay., Ankara 1991.
- (TAYMAS), Abdullah Battal, İbn-i Mühenna Lugati, TDK, Ankara 1988.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, Umumi Türk Tarihine Giriş, Enderun Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul 1981.
- YUDAHİN, K. K., (Çev. Battal Taymas), Kırgız Sözlüğü, TDK yay., 3. Baskı, Ankara 1994.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

S Ö Z L Ü K

- acı gara: krş. acı kara (I)-1. DS I, s. 45.
acı kara (I) [acı gara]: 1. Sık, yuvarlak ve küçük taneli bir çeşit ekşi üzüm. Isp., Brd., Dz., Ant., Mğ., acı gara: Isp., Brd., Dz.,
2. Bir çeşit elma. Brd., DS I, s. 48.
acı koruk: Üzüm. Kn., DS I, s. 49.
adese: Bir cins siyah üzüm ve bu üzümün ekşi pekmezi. Or., DS I, s. 65.
adilimit: İnce kabuklu, güzel kokulu bir çeşit beyaz üzüm. Nğ., DS I, s. 67.
ağbikeri: Bir çeşit üzüm. El., DS I, s. 86.
ağdalık: 2. Pekmez yapmaktan başka işe yaramayan üzüm. Ant., DS I, s. 87.
ağdirmit: Çok tatlı, kokulu, iri salkımlı bir çeşit üzüm. Nğ., DS I, s. 88.
ağın: Bir üzüm türü. EYAD, s. 231.
ağınar: Bir cins üzüm. KBAYA, s. 183.
ağlesüt: Bir çeşit üzüm. To., DS I, s. 102.
ağmarı: Bir çeşit üzüm. Tn., El., DS I, s. 105.
ağşak (I): 9. Sarı renkte, iri taneli bir çeşit üzüm. Dz., DS I, s. 113.
ağüzüm: 1. Beyaz renkte bir çeşit üzüm. Brd., Dz.,
2. Yeşilimsi beyaz renkte bir çeşit üzüm. Dz., Vn., DS I, s. 116.
aòalak: Bir çeşit kara üzüm. Ar., DS I, s. 124.
ahmedbey: Bir çeşit tatlı üzüm. Çr. DS I, s. 132.
ah üzüm: Ak üzüm. Nğ., DS I, s. 135.
akbörül: Yuvarlak, sık taneli beyaz üzüm. Es., DS I, s. 142.
akbulgar: Büyük salkımlı, iri yuvarlak taneli beyaz üzüm. Brs., DS I, s. 143.
akbulut: Yeşil renkli, iri taneli bir çeşit üzüm. Ezc., DS I, s. 157.
akbülbül: Çavuş üzümü. Ank., DS I, s. 143.
akbülgül: Çavuş üzümü. Ank., AİAS., s. 6.
akdimlit [akdirmit]: Beyaz, küçük taneli bir çeşit üzüm. Kn.,
akdirmit: Nğ., DS I, s. 148.
akdirmit: krş. akdimlit. DS I, s. 148.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- akgevrek: Beyaz, sert kabuklu, gevrek bir çeşit üzüm. Ks., DS I, s. 149; Af., DS XII, s. 4411.
- akgut: İri taneli, güzel kokulu bir çeşit beyaz üzüm. Ank., Kn., DS I, s. 150; AİAS., s. 6.
- akıraz [akırazgı]: Beyaz üzüm. Zn., Kn., akırazgı: Isp., DS I, s. 152.
- akırazgı: krş. akıraz. DS I, s. 152.
- ak kadın barmağı: Büyük salkımlı, uzun taneli bir çeşit beyaz üzüm. Isp., DS I, s. 155.
- aklahna üzümü: İri yuvarlak taneli, kalın kabuklu, dayanıklı bir çeşit beyaz üzüm. Çkl., DS I, s. 157.
- akmeri: Bir çeşit beyaz üzüm. El., DS I, s. 159.
- aksirke: Bir çeşit beyaz üzüm. Tr., DS I, s.161.
- ak üzüm: Sık taneli, büyük salkımlı bir çeşit beyaz üzüm. Nğ., Ant., DS I, s. 164.
- ala (II): 2. krş. alaca (I)-1. DS I, s. 169
- ala ayaş: Siyahtabeyaztave irtaneli bir çeşit akıyLEİÜ))'CPEEİİÜ'F'EİyÜP.

ÜĞzúíA)LFİsÜ'6'CFİ1ÜC')LCPEİ5ÜC')LCPEİ0ÜC')LCPEİ;ÜF'F)LFİ'F'V6EF6SEİ.ÜF'F)LFİ ÜF'F)LFİZÜ')PPCE1İnÜ'F

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- aldimnit: Pembe renkli bir çeşit üzüm. Brd., DS I, s. 210.
- algemre: Güvez renkte, dayanıklı bir çeşit üzüm. Dz., DS I, s. 212.
- alıca: 3. krş. alaca (I)-1. DS I, s. 215.
- alim üzümü: Küçük ve sık taneli siyah üzüm. Kn., DS I, s. 222.
- aloğlu: Yemeye ve şarap yapmaya yarayan, kokulu, sarı renkli üzüm. Ank., DS I, s. 228; Ank., DS XII, s. 4416; AİAS., s. 10.
- al pehlivan: Bir çeşit kırmızı üzüm. İst. DS I, s. 229.
- altınbaş (II): 1. Kabuğu sarı benekli, çok tatlı bir çeşit kavun. Mn., Ba., İst.,
2. Sarı, kalın kabuklu bir çeşit lezzetli üzüm. Ama., DS I, s. 231.
- alyanak (I): 1. İnce kabuklu, tatlı ve kırmızı renkli bir çeşit kiraz. Isp.,
2. Bir çeşit zerdali. El., Ank., Ng.,
4. Kırmızı kabuklu bir çeşit üzüm. Mg.,
5. Bir yanı kırmızı renkli elma Ed., DS I, s. 235.
Bir çeşit şeftali. AİAS., s. 11.
- amasiya [amasya]: Uzun zaman taze kalan bir çeşit üzüm. Ml.,
amasya: El., DS I, s. 237.
amasya: krş. amasiya. DS I, s. 237.
- ankara üzümü: Şarapçılıkta kullanılan iri taneli, ince kabuklu bir çeşit üzüm. To., DS I, s. 249.
- analı kızılı: 1. salkımda irili ufaklı taneleri bulunan bir çeşit üzüm. Sm., DS I, s. 251.
- annat (I) [annat üzümü]: 2. Budanmamış azgın üzüm dalı. Ks.,
3. İri taneli, kalın kabuklu siyah üzüm. Çr.,
annat üzümü: To., DS I, s. 278.
- annat üzümü: krş. annat (I)-3. DS I, s. 278.
- antep karası: Bir çeşit kırmızı üzüm. Gaz., DS I, s. 280.
- arnad: Yuvarlak, sulu, koyu mor renkli, iri taneli bir çeşit üzüm. Çr., DS I, s. 329.
- arşın üzüm: Beyaz, uzun, bir çeşit üzüm. Dz., DS I, s. 333.
- asma üzümü: 1. Kışın yenmek üzere hevenk şeklinde asılıp saklanan büyük taneli ve kalın kabuklu bir çeşit üzüm. Dz., To., Or., Gm., Gr., Mr., Ng., Kn.,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

2. Çardaklara, ağaç dallarına kadar uzayan üzüm. Vn., Gr., DS I, s. 346.
- aşığara: İri, yuvarlak, kara üzüm. Af., DS XII, s. 4426.
- aşıkara: krş. aşı karaköy. DS I, s. 354.
- aşı karaköy [aşıkara]: Bir çeşit kara üzüm. Dz., aşıkara: Dz., DS I, s. 354.
- aşkar (IV): İri taneli, sert kabuklu, çok tatlı bir çeşit üzüm. Bt., DS I, s. 358.
- aşuò beyazı: Yuvarlak, beyaz bir çeşit yaz üzümü. Ml., DS I, s. 363.
- atmalı (I): Kar altında bile varlığını koruyan, beyaz ince kabuklu, yuvarlak bir kış üzümü. Ml., DS I, s. 372.
- at memegi [at memesi]: İri, uzun taneli, beyaz bir çeşit üzüm. Hat., at memesi: Ar., DS I, s. 372.
- at memesi: krş. at memegi. DS I, s. 372.
- avara (II): 2. Bağ ve bostan bozulduktan sonra teveklerde kalan tek tük üzüm. Isp., Kn., DS I, s. 376.
- avukçu: İri taneli, kalın kabuklu bir çeşit beyaz üzüm. Çr., DS I, s. 395.
- ayaş (II): Kimi siyah, kimi beyaz iri taneli üzüm. Ank., DS I, s. 408; AİAS, s. 20.
- aydın göz: Siyah, iri taneli, erken olan bir çeşit üzüm. Isp., İst., DS I, s. 412.
- azazi: krş. azezi. DS I, s. 436.
- azezi [azazi]: Taneleri sivri uçlu bir çeşit üzüm. Mr., Ada., Ky., azazi: İst., DS I, s. 437.
- azezi: Sarıya çalan beyazlıkta, çok tatlı yerli üzüm türü. MİA, s. 388.
- balbal (I): Beyaz ve yuvarlak taneli bir çeşit üzüm. Brd., Kc., DS II, s. 500.
- balma (II): krş. balma üzüm. DS II, s. 510.
- balma üzüm [balma (II)]: Taneleri iri ve koni şeklinde olan, kurutulmaya elverişli üzüm. Sv., Ur., balma: İst., DS II, s. 510.
- balma: Çekirdekli kuru üzüm (Siyah ve ufak olmamak şartıyla). UA, s. 95.
- bal üzümü: Kokulu ve yuvarlak taneli bir çeşit beyaz üzüm. Gaz., Hat., DS II, s. 512; GDİAT, s. 264.
- bandırma (I) [bandırma üzümü]: 1. İri taneli beyaz üzüm, razakı. Af., Isp., Dz., Ay., Mn., Çr., Mr., Mğ., bandırma üzümü: Dz.,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

2. Kuru üzüm. Dz., Sm., DS II, s. 518.
 bandırma üzümü: krş. bandırma (I)-1. DS II, s. 518.
 barcaş: Pekmez yapmaya elverişli, sulu, beyaz üzüm çeşidi. İç., DS II, s. 527.
 bekiroğlu: İri uzun taneli, sarı renkte bir çeşit üzüm. To., DS II, s. 602.
 bélbağlıyan: Beyaz renkli bir çeşit üzüm. Ml., DS II, s. 606.
 beleçe: Bir çeşit beyaz üzüm. Mğ., DS II, s. 608.
 belem (I): Çavuş üzümü. Mğ., DS II, s. 610.
 belen (VI): Kokulu, iri beyaz taneli bir çeşit üzüm. Mn., DS II, s. 612.
 belerce, berelce [belerçe üzümü]: Rengi sarımtırak beyaz olan, küçük çekirdekli, ince kabuklu üzüm. Dz., Çkl.,
 belerçe üzümü: Mğ., DS II, s. 613.
 belerçe üzümü: krş. belerce, berelce. DS II, s. 614.
 benli belerce [beñli beylerce]: Beyaz renkte, kırmızı benekli bir çeşit üzüm. Dz.,
 beñli beylerce: Mn., DS II, s. 629.
 beñli beylerce: krş. benli belerce. DS II, s. 629.
 benli üzümü: Tanelerin üzerinde benler bulunan bir çeşit üzüm. To., DS II, s. 629.
 besni: Bir üzüm türü. EYAD, s. 231.
 besni üzümü: Bir çeşit çekirdeksiz, çok tatlı, yuvarlak taneli üzüm. Ml., DS II, s. 640.
 beyazdikencik üzümü: İnce kabuklu, küçük çekirdekli, sivri taneli ve geç olan üzüm. Çkl., DS II, s. 647.
 beylerce: Büyük, beyaz, yuvarlak taneli ve kokulu bir çeşit üzüm. Uş., Isp., Dz., DS II, s. 648.
 bdylerce: Üzüm çeşidi. UİA, s. 371.
 beyolu: Bir çeşit beyaz üzüm. Mğ., DS II, s. 648.
 bılkaz: Yuvarlak taneli, yeşil üzüm. Dz., DS II, s. 665.
 bidek [büdük (II)]: 1. Yabanıl ağaçların yenmeyen meyvesi. Or.,
 2. Ardıç ağacının meyve ve tohumu. Yz., Ky.,
 büdük (II): Kn.,
 3. Bir çeşit ufak üzüm. Yz., DS II, s. 684.
 birgi: Ufak taneli siyah üzüm. İz., DS II, s. 701.
 boduroğlu: İri taneli üzüm. To., DS II, s. 722.
 boğazkere: Bir üzüm türü. EYAD, s. 231.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

- borda (II): Yuvarlak taneli bir üzüm. İz., DS II, s. 740.
- bortum üzümü: İri taneli, siyah üzüm. Gr., DS II, s. 741.
- bozdurma: Bir çeşit üzüm. Gr., DS II, s. 750.
- bozuntu: Bağ bozumundan sonra toplanan üzüm. Ml., DS XII, s. 4464; MİA, s. 390.
- buldur dimnidi: Bir çeşit üzüm. IMA, s. 188.
- buluti üzüm: krş. bulutu. DS II, s. 791.
- bulutu [buluti üzüm, bulut üzümü]: Özel bir rengi olan, iri taneli üzüm. Ky.,
buluti üzüm: Ky.,
bulut üzümü: Çr., Ama., To., DS II, s. 791.
- bulut üzümü: krş. bulutu. DS II, s. 791.
- burut dimnidi: Bir çeşit üzüm. Isp., DS II, s. 805.
- büçük (II): krş. bidek-2. DS II, s. 812.
- büyük: Büyük taneli bir çeşit üzüm. Brd., DS II, s. 827.
- büzgüle: krş. büzgülü. DS II, s. 833.
- büzgülü [büzgüle, büzgüllü]: Kalın kabuklu, uzun taneli, dayanıklı siyah üzüm. Af., Isp., Brd., Dz., Kü., İst., Ml., Ank., Kn., Ant., Mğ.; IMA, s. 188.
büzgüle: Isp.,
büzgülle: Dz., Kn., DS II, s. 834.
büzgüllü: krş. büzgülü. DS II, s. 834.
- calaz: Ağaca sarılmış asmaların üzümü. AİAS, s. 59.
- cambit: Bağ bozulduktan sonra yetişen küçük taneli, döküntü üzüm. Bil., DS III, s. 853.
- cemiç: krş. çemiç (I)-1. DS III, s. 880.
- cevşen: 1. Kabuğu kalın, dayanıklı, beyaz ve uzun taneli bir çeşit üzüm. Ng.,
2. Kabuğu kalın dayanıklı üzümün yaprağı. Ng., DS III, s. 887.
- cevzeni: Bir üzüm türü. EYAD, s. 232.
- cicik üzümü: Parmak gibi uzun olan bir çeşit üzüm. Gr., DS III, s. 959.
- çifek (I): Kırlarda, ormanlarda yetişen bir çeşit yaban üzümü. İst., Kc., DS III, s. 1205.
- cincife üzümü: Kırmızı, küçük taneli, şarap yapmakta kullanılan bir çeşit üzüm. To., DS III, s. 976.
- civek (I) [cüvek-2, çivek]: Küçük taneli, siyah yabanî üzüm. Bo., İst., Zn., Ks., Çr., Sn., Sm., Ama., To., Or., Gr., Tr., Sv., Ank.; AİAS, s. 55.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- cüvek-2: İst.,
 çivek: Kc., Gr., DS III, s. 988.
 civek üzüm: Yabanî üzüm. AİAD, s. 227.
 culur: Piç asmanın küçük taneli üzümü. AB²⁹
 culur: Üzümün küçük tanesi, aşısız asma üzümü.
 TYAD, s. 170.
 cumbur (I) [cumburt (I), çumbul (II)]: Küçük taneli
 yabanî üzüm. Ant.,
 cumburt: İz.,
 çumbul (II): Mğ., DS III, s. 1015.
 cumburt (I): krş. cumbur (I). DS III, s. 1016.
 cül üzümü [cünül, cüvek-1]: Şarap yapımında
 kullanılan ince kabuklu açık renkli bir cins üzüm. To.,
 cünül: Tn.,
 cüvek-1: Sm. DS III, s. 1026.
 cünül: krş. cül üzümü. DS III, s. 1027.
 cüvek: 1. krş. cül üzümü,
 2: krş. civek (I). DS III, s. 1029.
 cüzüm: Üzüm. To., Kn., DS III, s. 1029.
 çakırcımmıt: Küçük taneli siyah üzüm. Çr., DS III, s.
 1044.
 çam üzümü: Kırmızı renkli, küçük taneli, şıra için
 kullanılan üzüm. To., DS III, s. 1066.
 çayıt (II): Üzüm. İst., DS III, s. 1085.
 çemişleme: Salkımında kurumuş üzüm. Yz., DS III,
 s. 1101.
 çemiç (I) [çemiç, çemin, çemiş (I)-1, 2, çemit]: 1. Dut
 kurusu. Brs., Ks., Ama., Or., Gr., Tr., Gm., Ar., Ezc., Sv.,
 Krk.,
 çemiç: İst., Mr., Gm.,
 çemiş (I)-1: To., Gm., Ar., Ezc., Ky.,
 çemit: Gr.,
 2. Kuru üzüm. To., Ezc., El., Ml.,
 çemin: Tn.,
 çemiş (I)-2: To., Ezc.,
 3. İri leblebi. Ez., DS III, s. 1129.
 çemin: krş. çemiç (I)-2. DS III, s. 1129.
 çemiş (I)-1: krş. çemiç (I)-1;
 2. krş. çemiç (I)-2. DS III, s. 1129.
 çemit: krş. çemiç (I)-1. DS III, s. 1130.

²⁹ Doç. Dr. Ahmet Buran, "Derleme Sözlüğüne Katkılar", **Türk Dili Dergisi**, S. 535 Temmuz 1996, s. 39.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

- çevşen: Yaprığı, sarma yapmak için elverişli bir çeşit üzüm. Ng., DS III, s. 1155.
- çıbı işi: Üzüm. Mg., DS III, s. 1157.
- çıbığ işi: Üzüm. AAT, s. 191.
- çıbıö: Çubuk, asma üzümü. OAAD, s. 229.
- çıkma (VI): Çavuş üzümü. Kc., DS III, s. 1170.
- çılıpık (V): Cılız üzüm. Kn., DS III, s. 1175.
- çıra üzümü: Taneleri beyaz ve üstü kırmızı olan, sıra yapmakta kullanılan bir çeşit üzüm. To., DS III, s. 1186.
- çitnak kara: Ufak taneli bir çeşit siyah üzüm. To., DS III, s. 1198.
- çifek (I): Kırlarda, ormanlarda yetişen bir çeşit yaban üzümü. İst., Kc., DS III, s. 1205.
- çilgi (II): Siyah üzüm. İst., DS III, s. 1217.
- çili (II): Taze koparılmış üzüm. Dz., DS III, s. 1217.
- çivek: krş. civek (I). DS III, s. 1248.
- çubuú işi: Üzüm. AAT, s. 191.
- çubul: Yabanî üzüm. Sm., DS III, s. 1300.
- çulluoğlu: Bir çeşit üzüm. Hat., DS III, s. 1303.
- çumbul (II): krş. cumbur (I). DS III, s. 1304.
- dağ üzümü: Pekmezi yapılan siyah bir üzüm. Dz., DS IV, s. 1326.
- danagöz (I) [danagözü]: Bir çeşit ekşi, kara, sulu üzüm. Af., Dz., Zn., danagözü: Isp., Dz., DS IV, s. 1356.
- danagözü: krş. danagöz (I). DS IV, s. 1356.
- danamemesi (I): 1. Bir çeşit kara üzüm. Brd., Dz., Ba., DS IV, s. 1356.
- değirmenci [değirmenci üzümü]: Siyah bir üzüm çeşidi. Ky., değirmenci üzümü: Ky., DS IV, s. 1401.
- değirmenci üzümü: krş. değirmenci. DS IV, s. 1401.
- delikara: Bir çeşit siyah üzüm. Ada., DS IV, s. 1412.
- depit (I): Kırmızı renkli kuru üzüm. Kn., DS IV, s. 1429.
- derende: Koyu kırmızı renkli, az sulu bir üzüm çeşidi. El., DS IV, s. 1433.
- devedabanı (I): İri, yassı bir çeşit üzüm. Ank., DS IV, s. 1440; AİAS, s. 82.
- devegözü (I): 1. İri, yuvarlak taneli, kabuğu kalın ve sert siyah üzüm. Isp., Dz., Ba., Gaz., Kn., 2. Kalın kabuklu, büyük taneli, sulu beyaz üzüm. Isp., Gaz., Kn., DS IV, s. 1441.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

düzgülü (I): Beyzî taneli bir çeşit üzüm. Af., Isp., DS IV, s. 1646.

ebil âsım: Bir üzüm cinsi. KYA, s. 473.

ediviran: İri bir çeşit üzüm. Ank., DS V, s. 1666; AİAS, s. 95.

ekşikara: 1. Büyük, siyah, sulu ve iri taneli bir çeşit üzüm. Brd., Dz., Kn.,

2. Siyah, sulu, iri ve ekşi karadut. İst., Zn., Mğ., DS V, s.1698.

eldaş [eldaş üzümü]: Bir çeşit üzüm. Sv., Ky.,

eldaş üzümü: Ky., DS V, s. 1707.

eldaş üzümü: krş. **eldaş.** DS V, s. 1707.

emirali: Kısa kadar saklanabilen, sarı renkli bir çeşit üzüm. Ng., DS V, s. 1736.

ergân üzümü: Küçük siyah taneli, erken olgunlaşan bir çeşit üzüm. Ezc., DS V, s. 1767.

ergenet:

- fetâr:** İyi yetişmemiş, mayası gelmemiş, ham (üzüm). UA, s. 109.
- gabarcık:** Bir çeşit üzüm. Gaz., DS VI, s. 1884.
- gadin barmak:** Güzel kokulu, parmak üzümü. Dz., Rz., Ank., DS VI, s. 1890.
- àara burcu:** Bir siyah üzüm cinsi. KYA, s. 475.
- gara zirge:** Yerken kütür kütür ses çıkaran siyah üzüm. Ank., DS VI, s. 1921; AİAS, s. 111.
- garuk (II): Olgunlaşmamış üzüm. Sv., DS VI, s. 1931.**
- gatıgara:** Büyük, siyah ve çok ekşi olan bir çeşit üzüm. Isp., Dz., DS VI, s. 1935.
- geçimemesi:** Çavuş üzümü. Vn., DS VI, s. 1962.
- gehte:** Bir çeşit üzüm. Çr., DS VI, s. 1971.
- gelegemri:** Kalın kabuklu bir çeşit üzüm. Sv., Kn., DS VI, s. 1974.
- gelinbarmağı [gelin bannağı, gelinparmağı-1, 3]: 1.** Parmak ucu biçiminde üzüm. Çr., To., Or., Sv.,
2. krş. **gelinparmağı-1,**
gelin bannağı: To.,
4. Bir çeşit uzun fındık. Or.,
5. krş. **gelinparmağı-3.** DS VI, s. 1979.
- genlin bannağı:** krş. **gelinbarmağı-1.** DS VI, s. 1993.
- gelinparmağı [gelinbarmağı-2, 5]: 1.** Havuç. Es., Çkr., İst., Ank., Kn., AİAS, s. 115; **gelinbarmağı-2:** Es., Kn,
2. Kereviz, Ama.,
3. Bir çeşit pancar. Ezc.,
gelinbarmağı-5: Gm.,
4. Bir çeşit erik. Ml.,
7. İri bir çeşit üzüm. Af., Ay., Çkl., To., Ar., Sv., Yz., DS VI, s. 1981.
- gemere [gemeve, gemire]:** Yarısi beyaz, yarısi siyah üzüm. İz.,
gemeve: Sv.,
gemire: Ay., DS VI, s. 1986.
- gemeve:** krş. **gemere.** DS VI, s. 1986.
- gemire:** krş. **gemire.** DS VI, s. 1987.
- gemre (II) [gemri]:** Son turfanda yetişen, sert kabuklu, siyah bir çeşit üzüm. Isp., Ay., İz., Mn., Ba., Kn.,
gemri: Isp., Kn., DS VI, s. 1987.
- gemri:** krş. **gemre (II).** DS VI, s. 1987.
- gineş:** Siyah ve sulu bir çeşit üzüm. Ar., DS VI, s. 2079.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

girek (II): Seyrek salkımlı, ufak taneli, siyah bir çeşit üzüm. Ar., DS VI, s. 2081.

goğcek: İnce kabuklu ve sık taneli, beyaz üzüm. Sv., Nş., DS VI, s. 2095.

goñur (I): Siyah kalın kabuklu, bol sulu bir çeşit üzüm. İç., DS VI, s. 2102.

goruò (I) [govuk (I)]: 1. **Olgunlaşmamış üzüm,**

koruk. Isp., Brd., Dz., Zn., Çr., To., Or., Kr.,

govuk (I): **Isp.,**

2. **İçi boş ya da kurtlu ceviz, fındık. Or., Gr., DS VI, s. 2106.**

govuk (I): **krş. goruò (I)-1. DS VI, s. 2110.**

göde (V): **İyi kurumamış üzüm. İz., Mn., DS VI, s. 2123.**

göğcek (II): Bir çeşit üzüm. Sv., DS VI, s. 2127.

gökbirik: Bir çeşit sulu üzüm. İz., Sv., DS VI, s. 2135.

gövem (V): Sonbaharda yetişen bir çeşit siyah üzüm. Sv., DS VI, s. 2168.

göyemin: Yeşil renkli, yuvarlak taneli, turşusu yapılan bir çeşit üzüm. Isp., DS VI, s. 2171.

àur üzümü: Kuru üzüm. IMA, s. 176.

gut: Erken olgunlaşan sık taneli üzüm. Sv., Kn., DS VI, s. 2203.

gül üzüm: Gül renkli üzüm. Ank., Yz., Ky., DS VI, s. 2221; AİAS, s. 131.

gülgülü: 3. Pembe üzüm. Isp. Ur., DS VI, s. 2219.

gülgála: İri taneli, pembe renkli bir üzüm nevi. UA, s. 112.

güyüküzüm: Kırmızı renkli bir çeşit üzüm. Sv. DS VI, s. 2220.

günsü (I): İri, yuvarlak, sulu siyah üzüm. Kn. DS VI, s. 2236.

güzeloğlan: Yuvarlak, kalın kabuklu, sarı renkli bir çeşit üzüm. To., DS VI, s. 2243.

güzgülü: Kış mevsimine kadar dayanan, geç olgunlaşan bir cins üzüm. Isp., DS VI, s. 2243.

hacıbalbal: Bir çeşit tatlı üzüm. İst., DS VII, s. 2248.

harca: Sık ve ufak salkımlı bir çeşit kırmızı üzüm. Krs., DS VII, s. 2287.

òasani: Bir üzüm türü. EYAD, s. 234.

hathul: Bir çeşit üzüm. Ar., DS VII, s. 2305.

hatınbarnağı: Uzun taneli beyaz üzüm. Mr., DS VII, s. 2306.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

- hatunmemesi:** krş. **hatunparmağı**. DS VII, s. 2307.
- hatunparmağı [hatunmemesi]:** Uzun beyaz bir çeşit üzüm. El., Ur., Ky.,
hatunmemesi: El., DS VII, s. 2307.
- hevek:** 1. Kara üzüm,
 2. Uzun bir değneğe bağlanmış, üzüm, elma, armut gibi meyve dizisi. AİAS, s. 138.
- hırtanış:** Siyah, ekşi, uzun bir çeşit üzüm. Or., DS VII, s. 2372.
- hönüsü üzüm:** Üzümün bir cinsi. GDİAT, s. 289.
- öommusu üzüm:** Üzümün bir cinsi. GDİAT, s. 290.
- horizüre:** Keklik yumurtası büyüklüğünde bir çeşit üzüm. Mr., DS VII, s. 2411.
- horozbudağı:** Siyah renkli, kalın kabuklu, büyük çekirdekli bir çeşit üzüm. Çkl., DS VII, s. 2412.
- horozkarası:** krş. **horozyüreği**. DS VII, s. 2412.
- horozyüreği [horozkarası, horuzkarası, horozyüreği]:** Sivri ve uzun bir çeşit üzüm. Gaz.,
horozkarası: Ur.,
horuzkarası: Gaz.,
horozyüreği: Gaz., Mr., DS VII, s. 2412.
- öoruz:** 1. Üzümün bir cinsi.
 2. Horoz. GDİAT, s. 291.
- horuzkarası:** krş. **horozyüreği**. DS VII, s. 2415.
- öoruz úarası:** Yerli bir üzüm nevi. GDİAT, s. 291.
- horozyüreği:** krş. **horozyüreği**. DS VII, s. 2415.
- ırazda:** Bir tür üzüm. UİA, s. 381.
- ışıklı:** Üzüm çeşidi. UİA, s. 382.
- inek emceği:** krş. **inek memesi**. DS VII, s. 2541.
- inek memesi [inek emceği]:** İri taneli bir çeşit üzüm. Brd., Dz.,
inek emceği: Kr., DS VII, s. 2541.
- irikara:** İri taneli, siyah bir çeşit üzüm. İz., Gaz., Md., DS VII, s. 2549.
- isbitiren:** krş. **isbitiren**. DS VII, s. 2554.
- isbitiren [isbitiren, isboturan]:** Sarımsı, kırmızımsı renkte bir çeşit üzüm. Kn.,
isbitiren: Md.,
isboturan: Kn., DS VII, s. 2554.
- isboturan:** krş. **isbitiren**. DS VII, s. 2554.
- isirge:** İnce yapraklı, kalın kabuklu, sarı renkli, uzun bir çeşit üzüm. Çr., Ama., DS VII, s. 2555.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

ispitiren: 1. Beyaz ya da siyah renkli, kokulu, ince kabuklu bir çeşit üzüm. Kn.,

2. Sarıya yakın renkte beyaz, uzun bir çeşit üzüm. Kn., DS VII, s. 2559.

kabaeldaş: Bir çeşit üzüm. Ky., DS VIII, s. 2577.

kabarcıo: Bir nevi üzüm (Çavuş üzümüne benzer). UA, s. 119.

kabatepek: Kalın kabuklu, kara üzüm. Ml., DS VIII, s. 2582.

úadın barmağı: Bir üzüm cinsi. GDÍAT, s. 302.

kadınparmağı [kadınparmak]: 1. Beyaz ya da siyah, uzun ince kabuklu bir çeşit üzüm. Isp., Dz., Mn., Çkl., Bo., Sam., Ank., Kn., AÍAS, s. 155.

kadınparmak: Çr.,

2. İnce, uzun, sulu, yumuşak bir cins armut. Sn., DS VIII, s. 2590.

kadınparmak: **krş.** kadınparmağı-1. **DS VIII, s. 2590.**

karaböce (II): **KurumüşGüüız-GÇfØ-fdussöfl-İççzüdrs-ü>ØzØdKsk>ızfşİüd**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

- karamarı:** Bir cins siyah üzüm, kuş üzümü. İst., DS VIII, s. 2650.
- karaparmak:** krş. **karasergi.** DS VIII, s. 2652.
- karasergi [karaparmak, karasirke, karasuyak]:** Siyah, yuvarlak, ekşi bir çeşit üzüm. İst.,
karaparmak: Zn.,
karasirke: Tr.,
karasuyak: Kc., DS VIII, s. 2652.
- karasirke:** krş. **karasergi.** DS VIII, s. 2652.
- karasuluk (II):** Beyaz, sulu bir cins üzüm. Dz., DS VIII, s. 2653.
- karasuyak:** krş. **karasergi.** DS VIII, s. 2653.
- karcık üzümü [karcı üzümü]:** Beyaz yuvarlak taneli, kışa dayanıklı, bir çeşit üzüm. Dz., Mr.,
karcı üzümü: Dz., DS VIII, s. 2655.
- karcı üzümü:** krş. **karcık üzümü.** DS VIII, s. 2655.
- kargayüreği:** krş. **kargayürek.** DS VIII, s. 2659.
- kargayürek [kargayüreği]:** Kara ve uzunca bir çeşit üzüm. Sm.,
kargayüreği: Sm., DS VIII, s. 2659.
- karul:** krş. **karal.** DS VIII, s. 2672.
- úaşperüzümü:** Kara üzüm. EYAD, s. 235.
- katıgara:** Kalın kabuklu bir çeşit kış üzümü. Af., Uş., Isp., Ay., Kü., Kn., Mğ., DS VIII, s. 2682.
- kavakyaprağı:** Bir çeşit beyaz üzüm. Nğ., DS VIII, s. 2686.
- úayisi üzüm:** Yerli bir üzüm cinsi. GDİAT, s. 302.
- keçimemesi (I):** 1. Sert kabuklu, iri taneli, uzunca, beyaz ya da kırmızımsı olan bir çeşit üzüm. İz., Ba., Çkl., Kü., Sk., Sm.,
2. **Şırası çok olan, şarap ve pekmez için elverişli siyah bir cins üzüm. Tr., Gr., DS VIII, s. 2716; Kr., DS XII, s. 4542.**
- keçimen:** İyi cins kuru üzüm. Kn., DS VIII, s. 2716.
- keles (III):** Erken olgunlaşan üzüm. İz., DS VIII, s. 2730.
- kendi biten:** 1. Yaban armudu. Ank.,
2. Beyaz ve iri taneli bir cins üzüm. Ank., DS VIII, s. 2741; AİAS, s. 165.
- keşbir:** Üzüm türü. EYAD, s. 235.
- kırmızı gevrek:** Kırmızı ile siyah arası şaraplık üzüm. Krk., DS VIII, s. 2834.
- kızılacak:** Yapıncak üzümü. Zn., DS VIII, s. 2863.
- kızılgevrek [kızılgez]:** Şaraplık kara üzüm. Çkl.,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- kızıl göz:** Vn., DS VIII, s. 2865.
- kızıl göz :** krş. **kızılgevrek.** DS VIII, s. 2865.
- kızıl üzüm:** Kurutulmuş beyaz üzüm. Isp., DS VIII, s. 2867.
- kızıyana:** Pembe renkli, yuvarlak taneli, ince kabuklu bir çeşit üzüm. Dz., DS VIII, s. 2869.
- kirgit (I):** Tatlı ve gevrek bir çeşit üzüm. Mr., DS VIII, s. 2877.
- kirkir (III):** Badem şekeri biçiminde, tatlı ve gevrek bir çeşit üzüm. Mr., Ky., DS VIII, s. 2879.
- kirkir (II): **Küçük taneli bir çeşit üzüm. Mr., DS XII, s. 4560.**
- kirlice: **Bir çeşit üzüm. AİAS, s. 173**
- kişmiş: **Kuru üzüm. DİAT, s. 263; STİAT, s. 249.**
- kişniş: **Çekirdeksiz kuru üzüm. ErA, s. 123.**
- kişniş üzüm: **Çiyitsiz, çekirdeksiz bir üzüm nevi. GDİAT, s. 294.**
- kiyniş: **Kuru, küçük üzüm. Kn., DS XII, s. 4562.**
- koğtür:** Taneleri iri ve mavimsi bir üzüm cinsi. KYA, s. 486.
- komürtlek :** krş. **kömürtlek.** DS VIII, s. 2914.
- kora (I):** Olgunlaşmamış üzüm, koruk. Vn., Ezc., Kerkük, DS VIII, s. 2922.
- üore:** Üzüm türü. EYAD, s. 235.
- koyun gözü (II):** İri ve yassı taneli bir çeşit kara üzüm. Vn., DS VIII, s. 2944.
- kozak üzümü:** Kalın kabuklu, iri taneli, çekirdekli, siyah ya da beyaz bir çeşit üzüm. Çkl., DS VIII, s. 2945.
- köhnü:** Bir üzüm türü. EYAD, s. 235.
- köken işi:** Üzüm, kavun, karpuz. AAT, s. 192.
- köle doyuran:** İri ve yuvarlak taneli, koyu renkli bir çeşit üzüm. Ky., Ng., DS VIII, s. 2953.
- kömürtlek (II) [komürtlek]:** Bir çeşit kara üzüm. Ng., **komürtlek:** Ng., DS VIII, s. 2957.
- kömüşciciği:** Uzun taneli bir çeşit kara üzüm. To., DS VIII, s. 2958.
- kösehalil:** Çok tatlı, yuvarlak taneli bir çeşit beyaz üzüm. Hat., DS VIII, s. 2972.
- köyağı:** Yuvarlak, taneleri birbirinin üstüne sıkışmış, sulu ve tatlı bir çeşit pekmezlik üzüm. Hat., DS VIII, s. 2983.
- kumpir üzümü: **Çavuş üzümü. Çr., DS VIII, s. 3000.**

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

- kunt (IV): **Beyaz, sık taneli bir çeşit üzüm. Kn., DS VIII, s. 3003.**
- kuntura: **Karasakız üzümü. Çkl., DS VIII, s. 3003.**
- kurbağa gözü: **Küçük beyaz taneli bir çeşit üzüm. Ank., DS VIII, s. 3005; AİAS, s. 180.**
- kureyş (II): **Geç olgunlaşan, yuvarlak taneli bir çeşit üzüm. Ml., DS VIII, s. 3007.**
- úurutma: **Bir üzüm türü. EYAD, s. 236.**
- kuş böyreği: **Mor renkli, iri taneli gevrek bir çeşit üzüm. Isp. DS VIII, s. 3014.**
- kuşgözü (III): **Kuşüzümü. Sm., DS VIII, s. 3015.**
- kuzuböbreği:** Sert taneli, siyah, yuvarlak bir çeşit üzüm. Kn., DS VIII, s. 3022.
- küllükara:** Bir çeşit kara üzüm. Dz., DS VIII, s. 3031.
- lapra:** Kara, sulu ve tatlı bir çeşit üzüm. İz., DS IX, s. 3066.
- linliñgara:** Küçük, kara bir çeşit üzüm. Mr., DS IX, s. 3080.
- lokurdak:** Beyaz renkli bir çeşit üzüm. Dz., 3084.
- maçcez:** Çok olgunlaşmış, ekşimiş üzüm. Ant., Kıbrıs, DS IX, s. 3100.
- madik (II):** Kara üzüm. İst., DS IX, s. 3102.
- mahrabaşı:** Mor renkli bir çeşit üzüm. Mr., DS IX, s. 3106.
- mamık [mamuò (II), mamuk]:** 1. Yaban eriği, dağ eriği. Ml., Mr., Hat., Ank., Krş., İç.,
mamuò (II): Tn., El., Ml.,
mamuk: Isp., Dy., El., Ml.,
 2. bir çeşit kara üzüm. Ada., DS IX, s. 3115.
- mamuò (II):** krş. **mamık-1.** DS IX, s. 3116.
- mamuk:** krş. **mamık-1.** DS IX, s. 3116.
- mardağıl: **Dağlarda biten, kara renkli yabanil üzüm. İç., DS XII, s. 4586.**
- mardavıl:** krş. **mardavul-2.** DS IX, s. 3128.
- mardavul [mardavıl]:** 1. Ham meyve. Ant,
 2. Küçük taneli yabanil üzüm. Ant., Mğ.,
mardavıl: İç., DS IX, s. 3128.
- marhabaşı:** Gevrek, siyah üzüm. Mr., Ky., DS IX, s. 3129.
- marsımana:** 1. Beyaz ince kabuklu üzüm. Af., DS IX, s. 3130.
- marzımat:** Sert, beyaz oval taneli, üzüm çeşidi. IMA, s. 191.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 3/5 Fall 2008*

- marzıvat:** Beyaz, oval taneli, sert bir çeşit üzüm. Isp., DS IX, s. 3131; IMA, s. 191.
- mazılım [mazırım]:** Kış üzümü. Ml.,
mazırım: Ml., DS IX, s. 3145.
- mazırım:** krş. **mazılım.** DS IX, s. 3145.
- medeş:** Salkımı büyük, taneleri dağınık bir çeşit üzüm. Kn., DS IX, s. 3149
- melike [meliki (I)]:** Kırmızı renkli, güzel kokulu bir çeşit üzüm. Mğ.,
meliki (I): Mğ., DS IX, s. 3157.
- meliki (I):** krş. **melike.** DS IX, s. 3157.
- mercanüzümü:** Tanesi ve çekirdeği küçük, beyaz üzüm. Sm., DS IX, s. 3166.
- mikeri: 1.** Razakı üzümü. Ml.,
2. İnce kabuklu bir çeşit üzüm. Ml., DS IX, s. 3198.
- miski: 1.** Pembe renkli, güzel kokulu bir çeşit üzüm. Kn.,
2. Ekşi limon. Kerkük, DS IX, s. 3203.
- miskiüzümü:** Beyaz, kokulu, salkımı uzun ve seyrek taneli üzüm. Kn., DS IX, s. 3203.
- miyasıl (I):** Bir çeşit üzüm. Isp., DS IX, s. 3206.
- mutüzümü:** Çekirdeği kolay ezilen, siyah ve gevrek bir çeşit üzüm. Nğ., DS IX, s. 3226.
- narınç (II) [nariç, narince (I)]:** Pembe, yuvarlak taneli, tatlı bir üzüm çeşidi. Dz.,
nariç: To.,
narince (I): Bo., DS IX, s. 3239.
- nariç:** krş. **narınç (II).** DS IX, s. 3240.
- narince (I):** krş. **narınç (II).** DS IX, s. 3240.
- nebi dede:** Kilis'e mahsus bir üzüm cinsi. GDİAT, s. 298.
- nedrebol:** İnce kabuklu üzüm. Bil., DS IX, s. 3243.
- nefene:** krş. **neferne.** DS IX, s. 3243.
- nefer (I): 1.** krş. **neferne.**
2. Üzüm mevsiminde ilk olgunlaşan üzüm taneleri. DS IX, s. 3243.
- näfarägä:** Ana üzüm mahsulü toplandıktan sonra, ikinci defa toplanan üzüm. ADÜM-I, s. 192.
- neferne [nefene, nefer (I)-1, nefirge, nifirge, nifirme, nifirne]:** Asmanın ikinci kez verdiği küçük taneli üzüm. Isp., Brd., Dz.,
nefene: Dz.,
nefer (I)-1: Dz.,
nefirge: İz., Mn.,
nifirge: Isp., Brd., Mr., Ant.,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

sarıbuzğulu: **Sert kabuklu, turşusu yapılan bir çeşit sarı üzüm. Nş., DS X, s. 3544.**

sepenekıran: **Bir çeşit iri üzüm. Dy., DS X, s. 3583.**

sergen (IV):

2. **Ağaçların zamansız meyvesi. İç., DS X, s. 3752.**

şatığara: **İri, yuvarlak kara üzüm. Af., DS XII, s. 4507.**

şıka (I): **Bir çeşit üzüm. İz., DS X, s. 3766.**

şilfuni: **Kırmızıya bakan bir çeşit üzüm. El., DS X, s. 3777.**

şireder [şileder]: **Bir çeşit üzüm. Ky.,**

şileder: **Gr., DS X, s. 3784.**

şirelik (II): **Sucuk, bastık yapmaya yarayan bir çeşit beyaz üzüm. Gaz., DS X, s. 3784.**

şota üzümü: Şaraplık siyah üzüm. Çkl., DS X, s. 3792.

taô (I): **Bozulmuş, çürümüş üzüm. Gaz., DS X, s. 3800.**

tahannebi: Uzun, sarı, küçük çekirdekli, tatlı bir çeşit üzüm. Ml., DS X, s. 3800.

tahir nebi: **Bir cins üzüm. KBAYA, s. 204.**

taras üzümü: **Bağ bozumundan sonra kütüklerde kalan üzüm. Mn., İst., DS X, s. 3833.**

tarma: **Asma üzümü. Kr., DS XII, s. 4740.**

te (II): **Üzüm çürüğü. Mr. DS X, s. 3854.**

teh (I): 1. **Çürük üzüm. Ml.,**

2. **Kütüğünde kendiliğinden kuruyan üzüm. Ur., DS X, s. 3859.**

teô: Üzüm salkımlarında tatlılaşıp kuruyan ve usaresi pekmez halini alan taneler. UA, s. 136.

tehennavi: Çok tatlı bir çeşit üzüm. Ur., DS X, s. 3860.

tekçekirdek: Az çekirdekli, iri taneli bir çeşit ak üzüm. Dz., DS X, s. 3862.

telgören: krş. **telgövnnek-1.** DS X, s. 3870.

telgövnnek [telgören]: 1. İnce kabuklu, sarımsı bir çeşit üzüm. Ay.,

telgören Ur.

2. Kabuğu dilim biçiminde çizgili olan bir çeşit kavun. Ank., DS X, s. 3870.

tergömek: Pekmez yapılan küçük taneli kara üzüm. İz., DS X, s. 3891.

tergömlek (I) [tergönek, tergöynek]: 1. İnce kabuklu, al ya da sarı renkli bir çeşit elma. Çr., Ank.,

2. İnce kabuklu, pembe bir çeşit üzüm. İz., Bil.,

tergönek: Af., Mn.,

tergöynek: Af. Isp., DS X, s.3891.

tergönek: krş. **tergömlek (I)-2.** DS X, s. 3891.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

- tergöynek:** krş. **tergömlek (I)-2.** DS X, s. 3891.
- ternebi:** Bir üzüm türü. EYAD, s. 238.
- tesçe (II):** Bir çeşit kara üzüm. İz., DS X, s. 3896.
- tırı:** Üzüm. TYAD, s. 185.
- tilfara:** Kara, küçük taneli, ekşimsi bir çeşit üzüm. Rz., DS X, s. 3931.
- tilkikuyruğu: 4.** Uzun salkımlı bir çeşit ak üzüm. Kn., Isp., Ay., Mn., Çkl., Ank., Ng., DS X, s. 3932; AİAS, s. 248.
- tilkikuyruğu: **İri salkımlı, geç olgunlaşan bir çeşit ak üzüm. Dz., Ng., İç., DS XII, s. 4762.**
- tiryaki:** Oval taneli bir çeşit üzüm, razakı üzümü. Bil., DS X, s. 3940.
- tokat (V):** Ak ve uzun taneli bir çeşit üzüm. Ank., DS X, s. 3947; Ank., DS XII, s. 4766; AİAS, s. 249.
- tokmaküzüm:** Kara, sert, iri, eylülde yetişen bir çeşit üzüm. İz. DS X, s. 3949.
- top üzüm:** Yuvarlak, kalın kabuklu, çok tatlı, şıra ve pestil yapılan bir çeşit üzüm. Ml., DS X, s. 3966.
- topbaş üzüm:** İri taneli, şıra yapılan ak üzüm. To., DS X, s. 3963.
- tütünübulkarı:** Kahverengine yakın bir çeşit üzüm. Ky., DS X, s. 4016.
- tülkügyuruğu: Bir çeşit üzüm. Kr., DS XII, s. 4777.**
- urumu:** Ak, yuvarlak üzüm. Gaz., DS XI, s. 4042.
- urumu üzümü: **Üzümün bir cinsi. GDIAT, s. 310.**
- ülker üzümü: **Baharda asma dallarının ucu kırılarak ikinci kez alınan üzüm. Dz., DS XII, s. 4793.**
- ümbürek:** Kara üzüm. Dz., DS XI, s. 4065.
- ütkü:** Üzüm. Kn., DS XI, s. 4079.
- üzüm:** Üzüm. UİA, s. 389; DA, s. 172.
- venki:** Yuvarlak taneli bir üzüm çeşidi. Ada., DS XI, s. 4095.
- yaldaş:** Bir üzüm çeşidi. Brs., DS XI, s. 4143.
- yumrukara:** Bir çeşit kara üzüm. Ank., Ky., DS XI, s. 4316.
- yüzüm:** Üzüm. DA, s. 174.
- zehni:** Bir üzüm türü. EYAD, s. 239.
- zevik:** Kışa doğru yetişen, şarap rengi, sert, tadı az bir çeşit üzüm. Ada., DS XI, s. 4363.
- zeytinüzümü:** Tanesi zeytine benzer kara, tatlı bir çeşit üzüm. İz., DS XI, s. 4363.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

zirge: Sert, dolgun taneli hevenk üzümü. Ank., DS XI, s. 4389; AİAS, s. 280

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*